

57 20, fets de 1274; Bof. *rambla*).

Es tracta, doncs, d'un lloc de la ciutat de València en el S XIII, i el poder-hi fer desfilar enormes carretes carregades amb galeres (potser ajudant-s'hi amb pals enscuats etc.) suggereix un pas sense entrebancs, en una depressió, on tot plegat pogués rutilar; però d'altra banda Jaume I a la fi del setge quan la ciutat mora encara resistia estigué en un campament avançat al dessota d'una de les torres màximes de la muralla resistida, i més pròxima a aquesta que no pas l'acampada general —*l'albergada*— de l'exèrcit nostre, en la qual els almogàvers i tropes catalanes, i ciutadans catalans, i sobretot els grans senyors aragonesos (en espera d'un saqueig despiadat, d'un barreig brutal de les mores etc.) haurien pogut entrebancar les pacients negociacions de rendició: la *rambla* valenciana era, doncs, al peu mateix de la muralla, però a fora, el 1238; fos encara defora o ja englobat per la muralla cristiana 36 anys més tard. Un poc més aclarit topogràficament en els Furs de València: «en la *rambla* o en l'areny qui és prop lo real nostre e l riu de Godalviar» (*D'Ag*)

La història de la *Rambla* de Barcelona l'ha traçada segle per segle, magistralment, el meu enyorat amic i mestre Pau Vila en «Orígens i evolució de la *Rambla*» (que em dedicà ell un mes després: «en espera que quan pugui em digui què li sembla, cordialment»), estudi p p *Miscellanea Barcinonensis* del nostre municipi (iv, 1965, n.º 11, pp. 59-74). Destruí l'error inventat que era l'antic curs de la riera d'En Malla Assegurat això, ¿podem assegurar que no sigui una mica excessiu dir, com ell, que no fos més que la «riera d'un dia» (p. 73)?

La gran entrada d'aigües per la *Rambla* en el formidable diluvi de 1862, en què les aigües hi confluïren des de la riera d'En Malla i la de Valldonzella, per la Riera del Pi, el carrer del Carme, Tallers etc., és el que fomentà aquella errònia conclusió; i en féu publicar un bon pla topogràfic; però aclarieix el mestre: «hom arriba al convenciment que la *Rambla* no ha estat mai una riera, sinó creació medieval urbanística, iniciada pel Consell de Cent: les corbes de nivell marcades, metre per metre, en el pla top. de 1862 (pp 72-73), mostren sí una seguida depressió al llarg de la gran artèria, de cap a cap, però tan lleu que no passa gaire de mig metre en alguns punts, i potser no arriba enlloc als dos». Si el fet de 1862 s'esdevingué per primer cop o si ja havia passat, jo no ho sé, però la demostració que no fou mai la Riera d'En Malla és definitiva

Un pla del S XVII (ibid.) ens mostra el desenvolupament històric. Tres recintes amurallats s'anaren descartant, i substituint, històricament, l'un a l'altre, en la ciutat cabdal: el circuit de l'època comtal (el que sucumbí passatgerament a Almansor, i que ja venia del Tàber ibero-romà), entorn del «barri gòtic»; la muralla dita de Jaume I (de fet empresa 11 anys després de la seva mort); i la iniciada a penes el 1377: ja l'imperialisme castellà començava de mostrar urpes bèl·liques i agressives per a la pàtria, en temps del Cerimoniós,

és el que es mantingué fins a les grans guerres de defensa nacional dels Ss XVII i XVIII, on caigueren els homes de Rafel de Casanova. La darrera es féu englobant-hi un tros quasi desert de la banda de Ponent («--- ni vent ni gent!»), mantenint encara el segon recinte, com a gran línia de defensa fonamental, en cas d'haver de replegar-se. El segon recinte coincideix amb el costat E. de la *Rambla* (entre aquesta i els barris del Pi i de Sta Anna) més a ponent hi havia terra rasa, petit bastiment de pedra o de barraca que hagués pogut servir de base a l'enemic

Però en aquest pla es veu la línia de baluards, damunt i al llarg de l'actual *Rambla*, però deixant aquesta defora; després allò s'anà poblant, formant el que en el S XVIII i XIX se'n deia encara el «Barri de Raval». Segons deliberació dels Consellers, any 1442 o 1445 (Vila, p 66), la *Rambla* s'ha anat convertint en un passeig del peu de la muralla interna, encara fora dels aires espessos de la ciutat, la qual «se és ennoblida molt per rahó de la *rambla*, la qual és stada feta en la dita ciutat, en la longitud d'aquella» des de la porta de Sant Sever «fins a la mar, en la sua amplitud, bella e spaciosa, per la qual *rambla* prenen grans deportes --- los ciutadans --- axí hòmens com dones, en los digmenges e festes --- en la qual és stada mudada la venda de la venema e --- lo pes de la palla; e s'i és mudada la fira dels porcs --- jorn de St. Thomàs ---; la despesa la q se és feta --- seria perduda, per la riera, la q, en temps de plujes, ve ab tan gran llau que continua --- e ençota la dita *rambla*» Per això es ferer obres de defensa (que cal veure en la monografia del Mestre) No era la Riera d'En Malla, com demostrà el gran Mestre geògraf, si bé eren aigües formant riera, no llunyana d'aquella

Res d'això no és contrari, en absolut, a l'etimologia àrabica, puix que en àrab *ramla* és el nom d'unitat corresponent al collectiu *raml* 'arena', un mot conegut de tothom i de la llengua de pertot i de sempre.

Seria un argument poca-solta dir que es pot dubtar de l'origen àrab d'un mot, perquè urbanísticament sigui cosa de les ciutats del Nord del Principat (segurament influint-hi bastant una imitació tradicional dels antics «carrers de Barcelona»); car, per més que, en l'ús urbanístic, s'hagi arrelat fortament en terres on la dominació ferma dels moros no excedí d'un segle, la vida de la llengua ha estat una; i des d'entorn de l'any 1000, hi han contribuït, tant les terres de substrat moresc com les altres: a elles, i no pas al català històric, devem mots com *TREPITJAR*, *FONDO*, *GARBELL*, *GOLFES*, sense els quals no ens entendríem uns amb altres.

En castellà (*DECH* iv, 762) no en vaig trobar dades fins cap a 1500, llevat d'un doc murcià de 1286; allà resta sobretot com a NL o genèric toponímic, conegut generalment, però arrelat sobretot en el Sud del territori lingüístic. Per al mot àrabic veg *Dozy* (*Suppl* 1, 558b i 559a)

Vila també ens observa que, segons la *Crònica* de Jaume I, quan féu un viatge a Burgos c. 1270: «al tornar que Nós fèyem del Espital de Burgos, en què